

Fercsák Balázs rendőr alezredes:

VALLÁSI ALAPÚ FEGYVERES KONFLIKTUSOK AFRIKÁBAN A HIDEGHÁBORÚT KÖVETŐEN¹

DOI: [10.35926/HSZ.2023.2.3](https://doi.org/10.35926/HSZ.2023.2.3)

ÖSSZEFOGLALÓ: A tanulmány a háborúk egy sajátos megjelenési formáját, a vallási alapú afrikai fegyveres konfliktusokat vizsgálja a hidegháborút követően jelentkező új típusú biztonsági kihívások tükrében. Afrika a világ egyik, a fegyveres erőszaktól leginkább sújtott területe, ami jelentős mértékben elősegíti a vallási szélsőségek erősödését. A tanulmány célja, hogy a vallási alapú fegyveres konfliktusok fogalmi meghatározása mellett elemezze az elmúlt évtizedekben mutatkozó emelkedő tendenciát, a regionális megoszlást, továbbá az afrikai (vallási) konfliktusok jellemzőit és sajátosságait. A szerző kitér a földrész fegyveres konfliktusainak okaira, vallási elemeire és hátterére, valamint az ezekkel összefüggésben jelentkező egyéb befolyásoló tényezőkre is.

KULCSSZAVAK: Afrika, vallás, fegyveres konfliktusok, polgárháborúk, vallási szélsőségek

A SZERZŐRŐL:

Fercsák Balázs rendőr alezredes, a Nemzeti Közszerződési Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola hallgatója

BEVEZETÉS

A kétpólusú világrend megszűnését követően több olyan fegyveres konfliktus alakult ki, melyek tekintetében egyre inkább tetten érhető a vallási motiváció, a vallási elemek szerepének felerősödése. A vallási konfliktusok nem új keletűek, a hidegháború után bekövetkezett változások eredményeképpen azonban felszínre törtek a korábban – katonai erővel – elnyomott ellentétek, és az instabilitás következtében még inkább előtérbe kerültek az etnikai és a vallási összeütközések.²

A vallási alapú fegyveres konfliktusok esetében meghatározók a vallási okok és indítékok, melyek befolyást gyakorolhatnak a szemben álló felek identitására és a politikai céljaikra is. Az ilyen jellegű konfliktusok térnyerése elősegíti a vallási szélsőségek, főképpen az iszlám fundamentalizmus további erősödését. A posztkolonialista polgárháborúk következtében Afrikában kialakult gyenge államok, az iszlámizmus előretörése, a stabilitás hiánya egyaránt hozzájárulnak a radikális csoportok és a terrrorszervezetek megerősödéséhez és működéséhez. A kontinensen a hidegháborút követően több vallási alapú fegyveres konfliktusra is

¹ A Nemzeti Közszerződési Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola által 2022. február 24-én szervezett „A hadtudomány és a 21. század” című online konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata.

² Resperger István – Ujházi Lóránd: Előszó. In: Resperger István – Ujházi Lóránd (szerk.): A vallási elemek jelentősége napjaink fegyveres konfliktusaiban és biztonsági kihívásaiban. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2019, 7. https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/12765/web_PDF_Vallasi_elemek_jelentosege.pdf?sequence=2 (Letöltés időpontja: 2021. 11. 19.)

sor került, melyek okai és előzményei gyakran a posztkoloniális polgárháborúk időszakára vezethetők vissza.

A vallási konfliktusok jelentős kihívásokat támasztanak a biztonság különböző dimenzióival, így különösen a katonai, a társadalmi és a közbiztonsággal szemben. Az ilyen jellegű konfliktusok fenyegetést jelenthetnek a *status quo*-ra, egy ország területének, lakosságának a védelmére. Egy államon belül megváltozhatnak az etnikai és a vallási összetételek, a vallási és a nemzeti identitás veszélybe kerülhet, a bevándorlók elmaradó integrációja következtében ún. „párhuzamos társadalmak” alakulhatnak ki. Nem elhanyagolhatók e fenyegetések közbiztonságra befolyással bíró hatásai sem, úgymint terrorcselekmények, illegális migráció, határbiztonság, az ezekhez kapcsolódó szervezett bűnözési formák megjelenése és erősödése, vallási, kulturális alapú összetűzések, a kialakult párhuzamos társadalmakhoz köthető bűncselekmények számának növekedése. Napjaink – a vizsgálat tárgyát képező térségben zajló – vallási, felekezeti alapú konfliktusainak (elsősorban közvetett) hatásaival szembesülnek Európa országai is, melyek tekintetében elengedhetetlen a komplex biztonságpolitikai válasz.

VALLÁSI ALAPÚ FEGYVERES KONFLIKTUSOK

A vallási alapú fegyveres konfliktusok esetében elsősorban a biztonságot veszélyeztető tényezők intenzitás alapján történő felosztása szerinti konfliktusokra, illetve a (polgár)háborúkra összpontosítok.³ Nem térek ki a vallási háttérű üldöztetésekre – az ezekhez kapcsolódó erőszakos cselekményekre – és a vallási indítatásból elkövetett terrorcselekményekre.

A vallási konfliktusok értelmezése tekintetében a szakirodalomban több meghatározás is fellelhető. Jonathan Fox, az izraeli Bar Ilan Egyetem vallás- és politikaprofesszora szerint a vallási konfliktus az a konfliktus, amely a következő kritériumok legalább egyikének megfelel:

- különböző vallásokhoz tartozó csoportok között zajlik;
- ugyanazon valláson belül különböző felekezeti csoportok között folyik (például protestánsok és katolikusok között vagy szunnita és síita muszlimok között);
- a konfliktus tárgya magában foglal olyan jelentős vallási jellegű kérdéseket, mint az állam valláspolitikája és a vallás szerepe az adott államon belül.⁴ E feltétel esetében Fox megjegyzi, hogy ezeknek – bár nem szükséges az adott konfliktus legfontosabb kérdéseinek lenniük – a konfliktus központi kérdései között kell szerepelniük, azaz a konfliktusban részt vevő felek valamelyikének rendelkeznie kell vallási háttérű követelésekkel, illetve célokkal.⁵

Isak Svensson, az Uppsalai Egyetem (Svédország) Béke- és Konfliktuskutató Tanszék professzora a vallási alapú konfliktusok vonatkozásában alapvetően két (fogalmi) meghatározást különböztet meg. Az identitásalapú értelmezés szerint egy konfliktus akkor tekinthető vallási

³ Gazdag Ferenc – Tólas Péter: A biztonságot veszélyeztető tényezőkről I. Nemzet és Biztonság, 2008/4., 3. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/gazdag_ferenc_tolas_peter-a_biztonsagot veszelyeztet_tenyez_kr_1_i.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 07. 29.)

⁴ Jonathan Fox: The Religious Wave: Religion and Domestic Conflict from 1960 to 2009. *Civil Wars* 14 (2), 2012, 142–143. https://www.researchgate.net/profile/Jonathan-Fox-10/publication/263486245_The_Religious_Wave_Religion_and_Domestic_Conflict_from_1960_to_2009/links/5807795508ae5ed04bfe5c02/The-Religious-Wave-Religion-and-Domestic-Conflict-from-1960-to-2009.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 05. 19.)

⁵ Uo. 143.

konfliktusnak, ha a szemben álló felek (például a kormányzat és a lázadó csoportok) vallási hovatartozása egymástól eltérő. Ennél a változatnál a szerző a fő világvallásokat, úgymint a judaizmust, a kereszténységet, az iszlámot, a hinduizmust, a buddhizmust, valamint a szikhizmust egyaránt figyelembe veszi. A kérdéskör-, illetve motivációalapú megközelítés szerint a fegyveres konfliktus során jelentkező ellentéteknek vallási alapú kérdésekre kell koncentrálniuk. Ez a meghatározás elsősorban a részt vevő felek által eredetileg megfogalmazott, illetve kinyilvánított (politikai) törekvésekre épül.⁶

Kifejezetten a vallási alapú polgárháborúkat, a vallás és a polgárháborúk közötti kapcsolatot vizsgálja Monica Duffy Toft, a nemzetközi kapcsolatok professzora, aki két dolgot emel ki a vallás tekintetében mint konfliktust befolyásoló tényezőt: a vallás egyrészt hatással lehet a konfliktusban részt vevő felek öntudatára (identitására) és elkötelezettségére; másrészt befolyásolhatja a harcoló felek politikai céljait. A szerző az előbbit mellékes – „periférikus” –, az utóbbit pedig „központi” befolyásoló tényezőként értelmezi.⁷

Toft definíciója szerint vallási polgárháborúról akkor van szó, ha egy fegyveres konfliktusban a vallási meggyőződés, a vallás gyakorlása, a vallási szokások akár *központi*, akár *periférikus* kérdésként szerepelnek. A vallás szempontjából *központi* kérdésnek tekintendő, ha a szemben álló felek azért harcoltak/harcolnak, hogy az államban vagy az állam egy bizonyos régiójában tradicionális vallási szokások alapján történő kormányzás kerüljön bevezetésre (például Csád vagy Szudán esetében). *Periférikus*nak számít, ha a harcoló felek ugyan egy bizonyos vallási csoport tagjaként azonosítják magukat, de az ellenségeskedés tárgya nem a tradicionális vallási szabályozás alkalmazása – lásd az egykori Jugoszlávia példáját.⁸ Toft értelmezése esetében figyelembe kell venni a professzor – vallási polgárháborúk tekintetében is alapul vett – polgárháborús fogalmi meghatározását, mely Foxhoz és Svenssonhoz képest is a konfliktusok szűkebb körét foglalja magában – például átlagosan minimum 1000 fő halálos áldozat évente.⁹

A vallási konfliktusok definíciója tekintetében mindegyik értelmezés hasonlóképpen közelíti meg a kérdést, és az egyes fogalmi meghatározások között egyértelmű átfedések is tapasztalhatók. A vallási alapú fegyveres konfliktusok vonatkozásában – figyelemmel a biztonságot veszélyeztető tényezők intenzitás alapján történő felosztásával kapcsolatban fentebb említettekre is – a továbbiakban elsődlegesen Toft vallási polgárháborúkat érintően kialakított meghatározására támaszkodom.

Emelkedő tendencia

Az elmúlt közel 40 évben a vallási – fegyveres – konfliktusokat tekintve *emelkedő tendencia* mutatkozik. A trend vonatkozásában több szakértő is meghatározónak tekinti az 1979-es iráni forradalmi eseményeket, valamint a Szovjetunió ugyanezen évben történt afganisztáni beavatkozását. Fox a tanulmányában – a PITF (Political Instability Task Force) adatbázis

⁶ Isak Svensson – Desirée Nilsson: Disputes over the Divine: Introducing the Religion and Armed Conflict (RELAC) Data, 1975 to 2015. *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 62(5), 2018, 1131–1135. <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0022002717737057> (Letöltés időpontja: 2022. 07. 30.)

⁷ Monica Duffy Toft et al.: *God's Century: Resurgent Religion and Global Politics*. W. W. Norton & Company, New York, London, 2011, 151–153.

⁸ Monica Duffy Toft: Getting Religion? The Puzzling Case of Islam and Civil War. *International Security*, Vol. 31, No. 4, 2007, 97. <http://www.sneps.net/t/images/Articles/07toft%20relig%20muslim%20civ%20wars.pdf> (Letöltés időpontja: 2022. 07. 30.)

⁹ Toft et al.: i. m. 151.

etnikai háborúkra, forradalmi háborúkra, illetve népirtásokra vonatkozó adataira támaszkodva – a 1960 és 2009 közötti belső konfliktusokat vizsgálta, azok vallási hátterére összpontosítva, figyelemmel a működésképtelenné vált államokra is.¹⁰

Megállapítása szerint a vallási alapú belső konfliktusok a világ összes belső konfliktusához képest az 1970-es évektől kezdődően emelkedő tendenciát mutatnak, 2002-re pedig az összes ilyen jellegű konfliktus többségét alkották. 2002-től 2009-ig valamennyi évben a vallási hátterű – vallási háborúk, vallási identitású konfliktusok következtében kialakult – államkudarok az összes bukott vagy törekeny állam vonatkozásában 55–62% közötti értékeket mutattak. Az emelkedő tendencia megindulását Fox a vallási háborúk új hullámaként említi, és azt az iráni forradalom, illetve a szovjetek által támogatott afgán kormányzat elleni mudzsáhid háború kezdetéig vezeti vissza.¹¹

Svensson a RELAC (Religion and Armed Conflict) 1975–2015 közötti időszakra vonatkozó adatai alapján vizsgálta a vallásiként meghatározott konfliktusokat. Vizsgálata eredményeként megállapította, hogy az erőszakos konfliktusokon belül a vallási kérdésekkel (motivációkkal) kapcsolatosan kialakult összetűzések aránya az 1975-ös 3%-ról 2015-re jelentősen, 55%-ra emelkedett.¹² Svensson megjegyzi, hogy 1975-ben a vallási konfliktusok az összes konfliktusnak szinte töredékét tették ki, és ezek is többnyire a vallási identitással összefüggőek voltak – a vallási kérdésekkel kapcsolatos összecsapások ekkor még viszonylag elhanyagolhatók. Ez utóbbi típusú konfliktusok emelkedésének kezdetét Svensson 1979-re teszi, összefüggésben az afganisztáni szovjet beavatkozással és az iráni forradalommal.¹³

Toft 44 vallási alapú polgárháborút azonosított 1940 és 2010 között, a korábban már említett központi és periférikus befolyásoló tényezőket, illetve polgárháborús fogalmi meghatározását egyaránt figyelembe véve. Megállapítása szerint a vizsgált időszakban a vallási polgárháborúk aránya az összes polgárháborúhoz képest emelkedő tendenciát mutat. Míg 1940-ben ez az arány 19% volt, az 1950-es években már 30%-ra emelkedett. Bár az 1960-as években az arányszám 22%-ra esett vissza, az 1970-es években (többek között az iráni eseményekkel is összefüggésben) folyamatos növekedésnek indult, és elérte a 36, majd az 1980-as években a 41%-ot. Az 1990-es években a vallási polgárháborúk aránya már 45%-ra nőtt, 2000–2010 között pedig elérte az 50%-ot az összes polgárháború számadatához mérten.¹⁴

A Kennedy Center szervezésében 2021. október 13-án megtartott előadásában a vallási alapú polgárháborúk vonatkozásában Toft megerősítette, hogy az ilyen jellegű fegyveres konfliktusok idővel egyre gyakoribbá válnak. A korábban 2010-ig vizsgált kutatási adatait a 2014-ig rendelkezésre álló adatokkal kiegészítve megállapította, hogy a vallási alapú polgárháborúk aránya tovább nőtt.¹⁵ 2014 végén a világban zajlott 28 polgárháború csaknem 71%-ában a vallás valamilyen módon szerepet játszott.¹⁶

¹⁰ Fox: i. m. 146–152.

¹¹ Uo.

¹² Svensson: i. m. 1136–1138.

¹³ Jonas Baumann et al.: Rethinking Mediation: Resolving Religious Conflicts. CSS-Policy Perspectives Vol. 6/1, 2018, 2. <https://css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/PP6-1.pdf> (Letöltés időpontja: 2022. 01. 19.)

¹⁴ Toft et al.: i. m. 151–157.

¹⁵ Előadásában Toft új polgárháborús definíciót használ, bővített szempontok alapján. Míg korábban a polgárháború egyik feltételeként évente átlagosan minimum 1000 fő háborús elhunyt személy került meghatározásra, ez a szám az új fogalom esetében 100 főre csökkent, kiegészülve azzal, hogy az egész polgárháború időtartama alatt a harcselelményekkel összefüggésben elhunyt személyek száma mindösszesen legalább 1000 fő.

¹⁶ Monica Duffy Toft: Getting Religion Right in Civil Wars. BYU Kennedy Center, 13. 10. 2021. <https://www.youtube.com/watch?v=MM0CseSi5ek> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 02.)

A vallási alapú fegyveres konfliktusok tehát továbbra is meghatározók, az ilyen jellegű összecsapások jelenleg is a fegyveres konfliktusok jelentős részét alkotják. Az emelkedő tendencia – mind Fox és Svensson fogalmi meghatározását, mind pedig Toftnak a konfliktusok szűkebb körét érintő vallási polgárháborús értelmezését tekintve – az elmúlt közel négy évtizedben egyértelműen látszik. Sőt, Toft adatait elemezve a konfliktusok arányának növekedése már az 1940-es évektől tapasztalható. Itt megjegyzendő, hogy az 1945–1976 között lezajlott háborúk tartalmuk szerinti megoszlását is vizsgáló Kende István már az 1979-ben megjelent könyvében arról írt, hogy a törzsi, nemzetiségi, vallási ellentétekre épülő fegyveres konfliktusok alakulása a második világháborút követően emelkedő tendenciát mutat.¹⁷

FEGYVERES KONFLIKTUSOK AFRIKÁBAN

A második világháborút követően alapvető változás volt tapasztalható a háborúk jellegét illetően. A nagy kiterjedésű, hagyományos háborúk helyett a helyi háborúk megjelenése dominált, a hangsúly a magas intenzitásúról áttevődött az alacsony intenzitású fegyveres konfliktusokra, melyek főleg a harmadik világ országait érintették.¹⁸

A második világháború utáni időszakban a regionális megoszlást tekintve a földrészek között Afrika a fegyveres erőszaktól leginkább sújtott egyik területté vált. Az Uppsalai Egyetem Béke- és Konfliktuskutató Tanszékének statisztikai adatai szerint a világon az 1946–2020 közötti időintervallumban lezajlott állami, valamint az 1989–2020 között bekövetkezett nem állami szintű fegyveres konfliktusok regionális megoszlását tekintve (Afrikát, Amerikát, Ázsiát, Európát és a Közel-Keletet figyelembe véve) egyaránt Afrika a leginkább érintett kontinens.¹⁹

A vallási alapú erőszakos konfliktusok földrajzi eloszlását vizsgálva hasonló következtésre jutott Svensson is, aki szerint Afrika és Ázsia kiemelkedik a világ azon régiói közül, ahol a legtöbb az olyan konfliktus, melynek középpontjában a vallási kérdések álltak, illetve állnak. Az összes ilyen jellegű vallási összetűzésnek a legnagyobb hányadára, mintegy 41%-ára pedig Afrikában került sor. Az afrikai kontinensen számos olyan lázadócsoport tevékenykedett, illetve tevékenykedik jelenleg is, melyek különböző vallási hátterű (evangélista, iszlamista) törekvésekkel vagy követelésekkel rendelkeznek. Ilyen például az Úr Ellenállási Hadserege Ugandában, Paul Joseph Mukungubila erői a Kongói Demokratikus Köztársaságban és a Boko Haram Nigériában.²⁰

A vallási polgárháborúk földrajzi megoszlásával kapcsolatban Toft négy kulcsfontosságú régiót azonosított. A korábban már említett vizsgálata tárgyát képező 44 vallási alapú polgárháborúnak a legnagyobb része, mintegy 45%-a Ázsiában és a csendes-óceáni térségben zajlott le, majd ezt követően Afrika, a Közel-Kelet és Európa található egyaránt 18–18%-kal. Itt azonban mindenképpen figyelemmel kell lenni Toft polgárháborús definíciójára is, mely Svensson adataihoz képest jelentősen szűkíti a számításba vehető fegyveres konfliktusok számát.²¹

Az afrikai fegyveres konfliktusok vonatkozásában a második világháborút követő időszakot tekintve alapvetően három szakasz különíthető el egymástól: a *dekolonizációs háborúk*,

¹⁷ Kende István: Napjaink százhusz háborúja, 1945–1976. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979, 62–64.

¹⁸ Ágh Attila: Konfliktusok, háborúk. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1989, 165–167.

¹⁹ Organized Violence 1989–2021 and drone warfare. Journal of Peace Research, Vol. 59(4), 2022, 593–610. <http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1686956/FULLTEXT01.pdf> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 25.)

²⁰ Svensson: i. m. 1136–1137.

²¹ Toft et al.: i. m. 151–153.

a gyarmati uralom megszűnését követően kialakult *posztkolonialista (polgár)háborúk* és a *hidegháború utáni* – az újonnan jelentkező biztonsági kihívásokkal is összefüggő –, több esetben napjainkig is tartó *fegyveres konfliktusok* időszak. Természetesen az egyes időszakok vonatkozásában bizonyos háborúk tekintetében átfedés is tapasztalható.

Dekolonizációs háborúk

A dekolonizációs folyamat Északkelet-Afrikában kezdődött, és a földrész egyes részein különböző intenzitással ment végbe. A gyarmatok függetlenné válása során komolyabb *fegyveres összeütközésre* az afrikai kontinensen Algéria, Zaire (Kongó), Zimbabwe, illetve a három portugál gyarmat (Guinea, Angola és Mozambik) tekintetében került sor.²²

Algériában az 1954-től egyre fokozódó fegyveres ellenállást a muszlim világ arab nacionalistái is támogatták, a vidéki területekre is kiterjedt függetlenségi harcok során közel 300 ezer ember vesztette életét. A Kongói Demokratikus Köztársaság kikiáltását követően az 1960-ban megalakult új kormányt rövid időn belül egy katonai lázadó csoport megdöntötte, és az országban kialakult káosz következtében az ENSZ felhatalmazása alapján külső beavatkozásra is sor került.²³ A portugál gyarmatokon az 1960-as évek közepére kiterjedt gerillaháborúk alakultak ki, melyek az 1970-es évek elejére felemésztették Portugália állami költségvetésének felét, aminek következtében az 1974-es portugál puccsot követően az új kormány elismerte a gyarmati területek függetlenségi törekvéseinek jogosságát. Rhodesiában a telepes kormányzat ellen fegyveres felkelés, majd a mozambiki marxisták támogatásával – katonai kiképzés, fegyverek – szintén gerillaháború vette kezdetét. A tűzszüneti tárgyalásokat követően és Zimbabwe függetlenné válásával 1979-ben véget ért az európai gyarmati uralom Afrikában.²⁴

Posztkolonialista (polgár-) háborúk

A gyarmatok függetlenné válását követően hamar felszínre törtek a belső feszültségek, és Afrika rövidesen a (katonai) puccsok és polgárháborúk kontinensévé vált. Néhány kivételtől eltekintve (Kenya, Szenegál, Zambia) a függetlenség első 40 éve alatt Afrikában országanként átlagosan két katonai puccs történt.²⁵

A gyarmati örökség és a függetlenségüket elnyert afrikai államok jellege 1960 után számos polgárháborúhoz vezetett. A gyarmati időszakban mesterségesen kialakított országhatárok következtében regionális, fegyveres, szeparatista mozgalmak születtek (Etiópia, Kongó, Nigéria, Szudán), az egyes régiókkal vagy etnikai csoportokkal szemben történt kivételezések pedig olyan erőszakos cselekményekhez vezettek, mint Ruanda és Uganda esetében.²⁶

A posztkolonialista fegyveres konfliktusok kialakulásának a mesterségesen meghúzott, az etnikai szempontokat, a vallási közösségeket figyelmen kívül hagyó határvonalakon

²² John D. Fage – William Tordoff: Afrika története. Osiris Kiadó, Budapest, 2004, 391–419.

²³ Uo. 391–413.

²⁴ Uo. 410–416.

²⁵ Búr Gábor: Államkudarcek Afrikában. In: Csizmadia Sándor – Tarrósy István (szerk.): Afrika ma. Tradíció, átalakulás, fejlődés. Publikon Kiadó, Pécs, 2009. Digitális Tankönyvtár, 50. https://dtk.tankonyvtar.hu/bitstream/handle/123456789/12851/0050_02_afrika_ma.pdf?sequence=2&isAllowed=y (Letöltés időpontja: 2022. 07. 30.)

²⁶ Timothy Stapleton: Africa: War and Conflict in the Twentieth Century. Routledge Taylor & Francis Group, London and New York, 2018, 87.

túlmenően számos politikai, társadalmi és gazdasági oka is volt. A Szaharától délre az új, független afrikai államok vezetői, tisztviselői kormányzati tapasztalattal nem rendelkeztek, a közszolgálati intézményrendszer gyenge lábakon állt, az oktatás színvonala pedig igen alacsony volt.²⁷ A hatalomra került államférfiak jellemzően párthíveiket juttatták beosztásokhoz, a politikai tisztségekből adódó előnyöket így egy kiváltságos réteg élvezte. A megfelelő képzettség nélküli kinevezések egyenes utat jelentettek a hivatalok politikai, illetve etnikai alapon történő osztogatásaihoz, melyek később korrupcióhoz, az államapparátus működés-képtelenségéhez és belső etnikai konfliktusokhoz vezettek.²⁸ A fejlődést gátló szárazságok és éhínségek, az 1970-es évek olajárrobbanása, a hitelfelvételek még inkább beszűkítették sok afrikai ország gazdasági mozgásterét, a lakosság életkörülményeinek javulása nem következett be, sőt több függetlenné vált ország vonatkozásában inkább elszegényedés történt.²⁹

A posztkolonialista háborúk időszakában – a hidegháború végéig – az afrikai kontinensen polgárháborúkra (Kongó, Nigéria, Szudán, Etiópia, Szomália, illetve Uganda–Ruanda–Burundi) és államok közötti háborúkra (Egyiptom–Izrael, Egyiptom–Líbia, Magreb-térség, Ogaden, Kagera térsége, Angola, Mozambik–Portugália, Csád, Líbia–Franciaország) egyaránt sor került. Ebben az időszakban a vallás szerepet játszott többek között a Szudán (1955 és 1983), Csád (1965), Nigéria (1967 és 1980), valamint Etiópia (1977) esetében lezajlott fegyveres konfliktusokban, mely összetűzéseket Toft kimondottan a vallási polgárháborúk csoportjába sorolja.³⁰

Fegyveres konfliktusok a hidegháborút követően

A kelet-nyugati szembenállás megszűnése korántsem oldotta meg az afrikai kontinens régóta fennálló problémáit. Bár az 1990-es években több afrikai országban is feltűntek a demokratikus törekvések, a feszültségek nem csökkentek, sőt sok esetben előtérbe kerültek azok a problémák, melyek felszínre törését a hidegháború éveiben erővel gátolták. Számos államban ismét a katonaság avatkozott be a politikába, és egyre gyakoribbá vált az egymás belügyeibe történő beavatkozás is.³¹ A földrész gazdasági hanyatlása nem szűnt meg, és azt a háborúk mellett a természeti csapások, az éhínségek, valamint a rosszul működő politikai rendszerek, illetve a megbízható felelősségi rendszerek hiányai tovább súlyosbították. A külföldi adósságállomány megnövekedett, politikájuk újragondolására kényszerítve a nyugati országokat és a nemzetközi pénzintézeteket. A polgárháborúk következtében megnövekedett menekültek száma a társadalmon belül tapasztalt hanyatlás egyik katalizátoraként jelentkezett, a bűnözés pedig egyre nagyobb méreteket öltött.³²

A hidegháború befejeztével a szuperhatalmak által addig támogatott önkényuralmi rendszerek összeomlása destabilizálta Afrika egyes országait, és több polgárháborút is okozott, melyek közül némelyik még a 21. században is folytatódott. 1990 után számos olyan fegyveres csoport is létrejött, melyek a gyémánt- vagy az elektronikai iparhoz szükséges létfontosságú nyersanyagok exportjából finanszírozták tevékenységeiket.³³ A hidegháború alatt az afrikai

²⁷ Fage–Tordoff: i. m. 418–450.

²⁸ Búr: i. m. 80.

²⁹ Fage–Tordoff: i. m. 419–439.

³⁰ Toft et al.: i. m. 153–157.

³¹ Fage–Tordoff: i. m. 452–486.

³² Uo. 452–453.

³³ Stapleton: i. m. 87.

szakadár csoportok törekvései sikertelennek bizonyultak, mivel mind az afrikai államok, mind a nemzetközi szervezetek a meglévő határok megőrzésére törekedtek. A hidegháborút követő változások azonban előmozdították a különböző fegyveres szeparatista törekvéseket, mint például Eritrea vagy később Dél-Szudán esetében.³⁴

A kétpólusú világrend megszűnésekor több fegyveres konfliktus is zajlott Afrikában, melyek még a posztkolonialista (polgár)háborúk időszakában kezdődtek, és a hidegháborút követően is folytatódtak – Szudán, Etiópia, Szomália, Uganda, Ruanda, Burundi, Magreb-térség, Mozambik, de említhetnénk az 1989-től 1999-ig tartó nyugat-afrikai fegyveres harcokat is. Az 1990-es években ugyanakkor államok közötti fegyveres összeütközésekre is sor került, például az Etiópia és Eritrea közötti (1998–2000), vagy a kongói háborúk esetében (1996–2002).

A (keresztény és/vagy az iszlám) vallás szerepe meghatározónak tekinthető az 1. táblázatban feltüntetett, 1990 után bekövetkezett – vagy a már folyamatban volt – afrikai fegyveres konfliktusok esetében. A fogalmi meghatározás vonatkozásában elsősorban Toft értelmezésére támaszkodom, figyelembe véve a konfliktusok intenzitás szerinti csoportosítását is.

1. táblázat *Vallási alapú fegyveres konfliktusok Afrikában 1990 után*³⁵

Időtartam	Érintett ország(ok)	Vallási háttér
1983–2005	Szudán (polgárháború)	Polgárháború a muszlim Észak és a keresztény Dél között (vallási befolyás a harcoló felek politikai célkitűzéseivel összefüggésben)
1991–2002 (a Magreb-térségben ezt követően is fegyveres felkelések és harcok folytak)	Algéria (polgárháború)	Polgárháború a kormányzat és az Iszlám Üdvfront között (vallás szerepe a harcoló felek politikai célkitűzéseiben)
2012–2014 (illetve azóta is)	Közép-afrikai Köztársaság (polgárháború)	Vallási (identitás-) alapú fegyveres összecsapások a muszlim Séléka szervezet és az animista vallásúakból, illetve névleges keresztényekből álló balakaellenes csoportok ³⁶ között
2012–2015 (illetve ezt követően is folytak fegyveres harcok)	Mali (polgárháború és intervenció)	Polgárháború több szervezet részvételével, melyek közül többnek a célja is egy iszlamista, a saria alapján működő állam létrehozása ³⁷

³⁴ Uo.

³⁵ Toft et al.: i. m.; Kaló (2019, 2020): i. m.

³⁶ Kaló József: Keresztények ellen elkövetett erőszakos cselekmények a 2020-as évben. In: Ujházi Lóránd (szerk.): Budapest-jelentés a keresztényüldözésről, 2020. Mondat Kft., Budapest, 2020, 109. <https://drive.google.com/drive/folders/10Ehny4b46icv56G9iG7W2fsmkoXoY3ap> (Letöltés időpontja: 2022. 07. 31.)

³⁷ Kaló József: Keresztények ellen elkövetett erőszakos cselekmények a 2019-es évben. In: Ujházi Lóránd et al. (szerk.): Budapest-jelentés a keresztényüldözésről, 2019. Háttér Kiadó, Budapest, 2019, 30–31.

Az előzőek közül Toft kifejezetten vallási alapú polgárháborúként határozza meg az 1983–2005 között lezajlott szudáni, valamint az 1991–2002 között folyt algériai fegyveres konfliktusokat.³⁸ Ez utóbbi két polgárháború közül a szudánira térek ki részletesebben.

Az 1956-ban függetlenségét elnyert Szudán korábban a brit gyarmatbirodalom része volt. Az ország északi felén arabul beszélő muszlimok, a déli részén – az egyéb, hagyományos afrikai vallásúakon kívül – angolul beszélő keresztény, fekete-afrikai népcsoportok alkotnak többséget. A britek távozását követően az ország irányítása továbbra is az északi arab és muszlim népesség kezében összpontosult, a déliek velük szemben 1955-ben fegyvert fogtak. Ez volt Szudán első polgárháborúja az ország függetlenségének kivívása után. Azt az 1972-es addisz-abebai békemegállapodás zárta le, amely kiterjedt autonómiát biztosított a déli országrész számára.

Az autonómia által biztosított jogokat a kartúmi kormányzat azonban több alkalommal is megsértette. 1983 őszén – a déliek lázadását követően – a Nimeiri-kormány bevezette az ún. „szeptemberi törvényeket”, mely a nemzeti jogrendszer alapjául az iszlám jogot, a sariát tette meg, és ezzel kezdetét vette Szudán második polgárháborúja.³⁹ Bár az ország belső konfliktusaiban a valláson kívül más befolyásoló tényezők is szerepet játszottak – etnikai konfliktusok északon és délen is, gyakori összecsapások a különféle nomád állattenyésztők és a földműveléssel foglalkozó törzsek között⁴⁰ –, az egyik legfontosabb szakadék a két országrész között a vallás: az iszlám és az arab nyelv jellemzik északot, míg a kereszténység és az angol nyelv a déli identitás központi elemei.

A kormányzat által Szudán egészére – vagyis a nem muszlimok által lakott területekre is – bevezetett saria, valamint az északi elit felsorakozása a fundamentalista iszlám mögé a szudáni politika középpontjába taszította a vallást, ami hozzájárult egy újabb polgárháború kirobbantásához.⁴¹ A polgárháborút végül a 2005-ös átfogó békeszerződés zárta le, előkészítve az országban 2011-ben végrehajtott népszavazást, melynek következtében Dél-Szudán 2011. július 9-én független állam lett.

Bár a szakértők többsége folyamatosan keresztényüldözésről és terrortámadásokról ír, mindenképpen meg kell említeni Nigéria esetét. Nigériában a vallási üldöztetések és terrorcselekmények (elsősorban a fuláni pásztorok és a Boko Haram támadásai következtében) az elmúlt évtizedben olyan mértéket öltöttek, melyek – az intenzitásukat tekintve – szinte már polgárháborús viszonyokat idéznek. A regisztrált adatok szerint 2009 óta több mint 32 ezer keresztényt gyilkoltak meg, de becslések szerint az elmúlt évtizedben 86 ezer nigériai keresztény halt meg erőszakos cselekmények következtében, ami több, mint az Iszlám Állam által Irakban és Szíriában meggyilkoltak száma.⁴² Egyes becslések szerint pedig az országban már szisztematikus népiirtás folyik a keresztény közösségek tekintetében.⁴³

³⁸ Toft et al.: i. m. 160–173.

³⁹ Uo. 161–162.

⁴⁰ Marsai Viktor: Szudán a feloldhatatlan ellentetek hálójában. *Nemzet és Biztonság*, 2010/9., 39–40. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/marsai_viktor-szudan_a_feloldhatatlan_ellentetek_halojaban.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 07. 31.)

⁴¹ Toft et al.: i. m. 161–162.

⁴² Kaló (2020): i. m. 106–107.

⁴³ Marsai Viktor: A keresztényüldözés régi-új szinterei az afrikai kontinensen. In: Ujházi Lóránd (szerk.): i. m. 127. <https://drive.google.com/drive/folders/10Ehnj4b46icv56G9iG7W2fsmkoXoY3ap> (Letöltés időpontja: 2022. 07. 31.)

A második világháborút követő háborúk regionális megoszlását tekintve tehát a fegyveres erőszaktól leginkább sújtott kontinensek egyike Afrika. E háborúk vonatkozásában többnyire alacsony intenzitású konfliktusokról van szó, melyek esetében a kétpólusú világtrend megszűnését követően főleg polgárháborúkra (belső konfliktusokra), de államok közötti háborúkra is sor került. Mindezzel összefüggésben Afrika a vallási (főként keresztény és iszlám) alapú fegyveres konfliktusoktól is jelentős mértékben sújtott régió, ennek meghatározó okaira a következő fejezetben térek ki.

A VALLÁSI ALAPÚ AFRIKAI FEGYVERES KONFLIKTUSOK HÁTTERE

Az afrikai kontinensen az egyes népek közötti etnikai és vallási különbségek nem új keletűek. Ezek a különbségek már régóta fennállnak, így a dekolonizáció időszakában is ugyanúgy megvoltak, csupán a nemzeti felszabadító háborúk, illetve függetlenségi mozgalmak következtében az ellentétek nem jelentkeztek annyira markánsan, mert a gyarmatosítók ellen az afrikaiak viszonylag egységesen léptek fel. Már a gyarmattartók elleni küzdelem során szerepet játszott a kereszténység. Főleg Kelet- és Közép-Afrikában hiányoztak a politikai szervezetek, ezért sok esetben a szeparatista egyházi mozgalmak voltak képesek mozgósítani a gyarmattartókkal szemben fellépő erőket (Malawi, Belga-Kongó, Zambia).⁴⁴

A gyarmati függetlenségi mozgalmakat az 1940-es, 1950-es és 1960-as években ösztönző eufórikus nacionalizmus az 1960-as évek végére, az 1970-es évek elejére Afrika nagy részén stagnálást eredményezett, mivel az alapító atyák korrump diktátorokká váltak, az országaik tartós szegénységbe és polgárháborúba sülyedtek.⁴⁵ Algériában például ugyanaz a Nemzeti Felszabadítási Front, mely az ország függetlenségéért harcolt a francia gyarmatosítók ellen, diktatúrává változtatta az országot, ami később a radikális Iszlám Üdvösség Frontjának megalakulásához vezetett.⁴⁶ A dekolonizációt követően tehát az eufória elmaradt, és a függetlenség kivívásával az afrikai népek életkörülményei nem javultak.

A vallási polgárháborúk arányának az 1970-es évektől kezdődően tapasztalt meredek emelkedésének egyik fő oka (Afrikában is) a világi ideológiákban bekövetkezett válságban keresendő. Az újonnan függetlenné váló államok politikai vezetése nem váltotta be ígéreteit sem a gazdasági fejlődés, sem pedig a társadalmi egyenlőség megteremtése terén. A gyarmati rendszer összeomlását követően a nyugati hatalmak hátrahagyták világi ideológiáikat (kommunizmus, liberalizmus, szocializmus), mely rendszerek ugyan sokat ígértek, de ebből igen keveset valósítottak meg. Az 1960-as évekre megindult az alternatívakeresés. Az előző időszakot túlélte vallási szervezetek, illetve szereplők előnyösebb helyzetben voltak ahhoz, hogy a világi rendszerek kudarca helyett megfelelő alternatívát kínáljanak a hanyatló állami tekintéllyel szemben.⁴⁷ Az alternatíva azonban nemegyszer radikális irányt mutatott, és a változás kivívásának módja a polgárháború lett – lásd Algéria példáját.

A polgárháborúkon belül a vallási alapúak arányának az 1970-es években történt emelkedése kapcsolatba hozható a vallási újjáéledésekre is hatást gyakorló három átfogó irányzattal: a *modernizációval*, a *demokratizálódással* és a *globalizációval*. A vallási szereplők nemzetközi szereplők, így nem meglepő, hogy az 1970-es és az 1980-as években az egyre fokozódó globalizáció következtében képesek voltak kihasználni az új eszmékben és a tech-

⁴⁴ Fage–Tordoff: i. m. 402–403.

⁴⁵ Toft et al.: i. m. 13–14.

⁴⁶ Uo.

⁴⁷ Toft et al.: i. m. 13., 171–173.

nológiai fejlődésben rejlő lehetőségeket. Bár a polgárháborúk többnyire országhatáron belüli konfliktusok, nyilvánvalóan nem immunisak a globálisan zajló folyamatokra.⁴⁸

Az 1980-as évek végére az afrikai vezetők feladták a felelős kormányzás eszméit, és a kontinensen a kormányzati filozófia és stílus ismét az ősi afrikai minták felé fordult, számos államban előtérbe kerültek az etnikai megfontolások. A rendszerek autokratikusak voltak, néhány látszólag demokratikus vonással, ugyanakkor a két nagy világvallás, a kereszténység és az iszlám egyike (vagy mindkettő) valamennyi afrikai országban jelen volt, és egyre nagyobb hatást gyakorolt az életükre.⁴⁹

A kétpólusú világrend megszűnését követően a harmadik világ országaiban az addigi, a két katonai tömb szembenállása következtében megszerzett támogatások csökkenése, majd azok későbbi elmaradása még inkább felszínre hozta az elnyomott etnikai és vallási feszültségeket.⁵⁰ A világ új típusú biztonsági kihívásokkal szembesült, melyek között felerősödtek az etnikai konfliktusok, a vallási szélsőségek, illetve komoly veszélyforrásként jelentkezett az iszlám fundamentalizmus és a különböző alapokon szerveződött terrorszervezetek tevékenysége. Az 1990-es években az afrikai országok jelentős részében a korábbi elnök és uralkodó pártja nyert választást, a hatalom gyakorlása során azonban több figyelem jutott az ellenzéki erők – gyakran etnikai alapon történő – megosztására, mint az ország fejlődésére, a jó kormányzás megteremtésére. Ebben az évtizedben ugyancsak sor került katonai puccsokra is Afrikában, például Gambia vagy Elefántcsontpart esetében. A már meglévő vallási ellentétek mellett további feszültséget okozott több országban is az iszlám törvénykezés bevezetése (például Szudánban és a Kongói Demokratikus Köztársaságban), valamint a klánok egymás közötti háborúskodásai Szomáliában.

Bár az 1990-es években több afrikai országban is (Gabon, Togo, Zaire, Közép-afrikai Köztársaság) megjelentek a demokrácia és a többpártrendszer megteremtésére irányuló törekvések, a hatalom igyekezett ezek fejleményeit korlátok közé szorítani. A demokratizálódás megindulása során előtérbe került a vallás államon belül betöltött szerepe is, és a politikai nyomásgyakorlás következtében a társadalom különböző szektorai közül a vallási szereplőknek is lehetőségük nyílt programjaik előmozdítására, növelve ezzel politikai befolyásukat.⁵¹ A demokratizálódási folyamatok azonban túl gyakran lassúak voltak és befejezetlenek maradtak, vagy csupán a regnáló, egy-egy vallási vagy etnikai közösségnek kedvező „illiberális demokráciákat” stabilizáltak. A demokratizálódási folyamatok kudarca és az ennek következtében létrejött nem demokratikus valóság szintén a vallási polgárháborúkat generáló tényezőként jelentkezett.⁵²

A folyamatos háborúskodások, a gazdasági fejlődés elmaradása, a politikai rendszerek törékenysége, a szegénység állandósulása mind olyan körülmények, melyek az erős és hatékony államszervezet megteremtését gátolták és gátolják jelenleg is Afrikában. Ha megvizsgáljuk a 2000-es években bekövetkezett államkudarccokat, akkor arra a következtetésre jutunk, hogy azok nagy részére Afrika országaiban került sor. Az amerikai Fund For Peace (FFP) kutatóközpont 2006 óta vizsgálja és teszi közzé a törékeny államok listáját (Fragile

⁴⁸ Uo. 172–173.

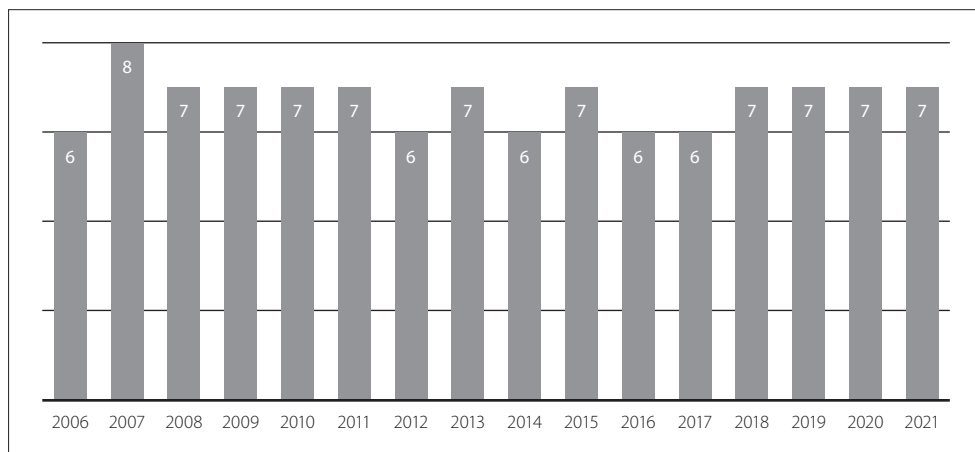
⁴⁹ Fage–Tordoff: i. m. 450–451.

⁵⁰ Búr: i. m. 84.

⁵¹ Toft et al.: i. m. 173.

⁵² Uo.

State Index, FSI) politikai, gazdasági, szociális és kohéziós mutatók figyelembevételével.⁵³ A 2006–2021 közötti adatokat elemezve (az összes indikátort tekintve) látható, hogy az elmúlt 15 évben a törékeny államok többségét *afrikai országok* alkották, vagyis az első tíz bukott állam között minden évben legalább hat-hét afrikai ország szerepelt (1. ábra).

1. ábra Az afrikai országok száma az első 10 törékeny állam közötti⁵⁴

Azokban az országokban, ahol hiányzik a stabilitás, nincs biztonság, nincsenek meg az állam működésének feltételei, ott a vallási szereplők által felkínáltak még inkább alternatívát jelenthetnek a bizonytalanságban. Ezek a körülmények jelentősen elősegítik a radikális csoportok, vallási szélsőségek terjedését, Afrika tekintetében különösen az iszlám fundamentalizmus előretörését (lásd Nyugat-Afrika, vagy a közelmúltban a Kongói Demokratikus Köztársaság és Uganda).

Fontos leszögezni, hogy az afrikai vallási alapú fegyveres konfliktusok esetében elsősorban a kereszténység és az iszlám közötti, vagy az iszlámon belüli, annak különböző ágai közötti fegyveres erőszakról van szó. Természetesen a konfliktusokban a valláson kívül más tényezők is szerepet játszanak. A polgárháborúk katalizátorai számos forrásból méríthetnek. Szudán példájánál maradva: a vallási ellentét mellett felmerülhetnek különböző földrajzi, demográfiai körülmények (a már említett etnikai konfliktusok északon és délen), de akár a múltbéli (az Észak–Dél közötti különbség fenntartását biztosító) brit gyarmati politika is. Ugyanakkor a mögöttes feltételek önmagukban meglehetősen ritkán okoznak fegyveres konfliktust, a hatalom válasza a potenciális változásokra az, ami e tekintetben mérvadó és gyakran kritikusnak tekinthető.⁵⁵ A különféle befolyásoló tényezők egymással

⁵³ A kutatóközpont az alábbi körülmények figyelembevételével értékeli az országokat: biztonsági apparátus; az elit összetartása; szociális csoportosérelmek; gazdasági visszaesés; gazdasági egyenlőtlenségek; elvándorlás; az állam legitimitása; közszolgáltatások; emberi jogok és jogállamiság; demográfiai nyomás; menekültek és belső menekültek helyzete; külső beavatkozás. Measuring Fragility: Indicators. The Fund for Peace. <https://fragilestatesindex.org/indicators/> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 25.)

⁵⁴ Global Data Fragile States Index, 2006–2021. <https://fragilestatesindex.org/global-data/> (Letöltés időpontja: 2022. 09. 25.)

⁵⁵ Toft et al.: i. m. 151–152.

nyilvánvalóan összefonódnak, a vallás pedig gyakran használható a szemben álló felek aktivizálására, hiszen a hit nevében a közösségek adott esetben könnyebben mozgósíthatók.

Az afrikai vallási alapú fegyveres konfliktusok hátterében tehát több tényező is húzódik, melyek főként egymást kiegészítve, vagy a már meglévő ellentéteket felerősítve vezethetnek el a fegyveres erőszakig, a polgárháborúig. Ezek a körülmények Afrika országait a hidegháborút követően a világ többi régiójához képest még inkább érintik/sújtják.

ÖSSZEGRÉS

Az elmúlt közel négy évtizedben világszerte egyértelmű emelkedés mutatkozik a vallási alapú fegyveres erőszak előfordulását illetően. Az ilyen jellegű konfliktusok tekintetében beszélhetünk vallási identitásalapú és vallási tárgyú (kérdésköralapú) fegyveres konfliktusokról, az emelkedő tendencia pedig főként ez utóbbit érinti. Az erőszaktól leginkább sújtott afrikai kontinens a vallási alapú fegyveres konfliktusok vonatkozásában is jelentős mértékben érintett. Afrikában elsősorban a két nagy világvallás, a kereszténység és az iszlám jelenléte dominál. A földrészen a vizsgált időszakban több polgárháborúra is sor került, melyek esetében a vallás befolyása tetten érhető a különböző politikai törekvésekkel, illetve célokkal összefüggésben.

A második világháborút követően az évtizedekig tartó (polgár)háborúkkal terhelt afrikai kontinens legtöbb országában a gazdasági növekedés elmaradt, a szegénység állandósult, a politikai „elit” nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Ilyen körülmények között – figyelemmel a világi ideológiákban bekövetkezett válságokra, a demokratizálódási törekvések kudarcaira, valamint a technológiai fejlődésre és a globalizáció előretörésére is – nem meglepő, hogy az alternatívakeresés sokszor a vallási elemek irányába fordult, ami gyakran fegyveres konfliktusokba torkollott. Habár a vallási tényezők önmagukban ritkán okoznak polgárháborút – a háttérben mindig fellelhetők más, például földrajzi, gazdasági, etnikai, politikai-hatalmi körülmények is, melyek átfedik, kiegészítik, illetve felerősítik egymást –, a vallási elemek gyakran igen jelentős szerepet játszhatnak egy-egy fegyveres konfliktusban.

A vallás nevében, a hit védelme érdekében tömegek mozgósíthatók, komoly politikai befolyás gyakorolható, sőt akár nemzetközi, országhatárokon túli (pénzügyi, fegyveres) támogatás is szerezhető. Samuel P. Huntingtonot idézve a vallás a civilizációk lényegi, meghatározó eleme, legfontosabb jellemzője, nem apró különbség, hanem valószínűleg az emberek közötti legmélyebb nézetek közötti eltérés, ami létezhet.⁵⁶

Afrika hosszú idő óta vezető helyet foglal el az államkudarckok számát és rangsorolását illetően. A gyenge (törékeny) államok esetében még inkább veszélyt jelentenek a vallási szélsőségek különböző megjelenési formái, melyek közül a hidegháborút követően különösen az iszlám fundamentalizmus fenyegeti (továbbra is) a kontinens országait. A 2020-as évek elejére Afrika a Közel-Kelet mellett a szélsőséges militáns iszlám szervezetek fő működési terepe lett, amelyek folytatták az elmúlt évtizedben megfigyelhető földrajzi terjeszkedésüket.⁵⁷ Mindezek tükrében különösen fontos az, hogy az Európát is egyre inkább érintő biztonságpolitikai kihívás vonatkozásában az érintett szereplők részéről megfelelő válaszadásra kerüljön sor.

⁵⁶ Samuel P. Huntington: A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2014, 429–435.

⁵⁷ Marsai (2020): i. m. 124.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Ágh Attila: *Konfliktusok, háborúk*. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1989.
- Baumann, Jonas – Finnbogason, Daniel – Svensson, Isak: *Rethinking Mediation: Resolving Religious Conflicts*. CSS-Policy Perspectives Vol. 6/1, 2018. <https://css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/PP6-1.pdf>
- Búr Gábor: *Államkudarok Afrikában*. In: Csizmadia Sándor – Tarrósy István (szerk.): Afrika ma. Tradíció, átalakulás, fejlődés. Publikon Kiadó, Pécs, 2009. Digitális Tankönyvtár, 43–53. https://dtk.tankonyvtar.hu/bitstream/handle/123456789/12851/0050_02_afrika_ma.pdf?sequence=2&isAllowed=y
- Fage, John D. – Tordoff, William: *Afrika története*. Osiris Kiadó, Budapest, 2004.
- Fox, Jonathan: *The Religious Wave: Religion and Domestic Conflict from 1960 to 2009*. Civil Wars 14 (2), 2012, 141–158. https://www.researchgate.net/profile/Jonathan-Fox-10/publication/263486245_The_Religious_Wave_Religion_and_Domestic_Conflict_from_1960_to_2009/links/5807795508ae5ed04bfe5c02/The-Religious-Wave-Religion-and-Domestic-Conflict-from-1960-to-2009.pdf; DOI: 10.1080/13698249.2012.679492
- Global Data Fragile States Index, 2006–2021. <https://fragilestatesindex.org/global-data/>
- Huntington, Samuel P.: *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2014.
- Kaló József: *Keresztények ellen elkövetett erőszakos cselekmények a 2019-es évben*. In: Ujházi Lóránd – Kaló József – Petruska Ferenc (szerk.): Budapest-jelentés a keresztényüldözésről, 2019. Háttér Kiadó, Budapest, 2019, 25–42.
- Kaló József: *Keresztények ellen elkövetett erőszakos cselekmények a 2020-as évben*. In: Ujházi Lóránd (szerk.): Budapest-jelentés a keresztényüldözésről, 2020. Mondat Kft., Budapest, 2020, 103–122. <https://drive.google.com/drive/folders/10Ehnj4b46icv56G9iG7W2fsmkoXoY3ap>
- Kende István: *Napjaink százhusz háborúja, 1945–1976*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979.
- Marsai Viktor: *A keresztényüldözés régi-új színterei az afrikai kontinensen*. In: Ujházi Lóránd (szerk.): Budapest-jelentés a keresztényüldözésről, 2020. Mondat Kft., Budapest, 2020, 123–132. <https://drive.google.com/drive/folders/10Ehnj4b46icv56G9iG7W2fsmkoXoY3ap>
- Marsai Viktor: *Szudán a feloldhatatlan ellentétek hálójában*. Nemzet és Biztonság, 2010/9., 38–46. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/marsai_viktor-szudan_a_feloldhatatlan_ellentetek_halojaban.pdf
- Measuring Fragility: Indicators. The Fund for Peace. <https://fragilestatesindex.org/indicators/>
- Organized Violence, 1989–2021 and drone warfare. Journal of Peace Research, Vol. 59(4), 2022, 593–610. <http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1686956/FULLTEXT01.pdf>; DOI: 10.1177/00223433221108428
- Resperger István – Ujházi Lóránd: *Előszó*. In: Resperger István – Ujházi Lóránd (szerk.): A vallási elemek jelentősége napjaink fegyveres konfliktusaiban és biztonsági kihívásaiban. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2019. https://nkrepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/12765/web_PDF_Vallasi_elemek_jelentosege.pdf?sequence=2
- Stapleton, Timothy: *Africa: War and Conflict in the Twentieth Century*. Routledge Taylor & Francis Group, London and New York, 2018.
- Svensson, Isak – Nilsson, Desirée: *Disputes over the Divine: Introducing the Religion and Armed Conflict (RELAC) Data, 1975 to 2015*. Journal of Conflict Resolution, Vol. 62(5), 2018, 1127–1148. <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0022002717737057>; DOI: 10.1177/0022002747737057
- Toft, Monica Duffy: *Getting Religion Right in Civil Wars*. BYU Kennedy Center, 13. 10. 2021. <https://www.youtube.com/watch?v=MMOCseSi5ek>

- Toft, Monica Duffy: *Getting Religion? The Puzzling Case of Islam and Civil War*. International Security, Vol. 31, No. 4, 2007, 97–131. <http://www.sneps.net/t/images/Articles/07toft%20relig%20muslim%20civ%20wars.pdf>
- Toft, Monica Duffy – Philpott, Daniel – Shah, Timothy Samuel: *God's Century: Resurgent Religion and Global Politics*. W. W. Norton & Company, New York, London, 2011.

A mesterséges intelligencia katonai felhasználásának lehetőségei

A technológia, valamint a mesterséges intelligencia jelentette filozófia kiemelkedően fontos a 21. században, korunk hadseregeiben is, hiszen a mesterséges intelligenciára alapozott katonai vezetési rendszerek vagy akár a fegyverirányítási rendszerek mind hatékonyságunkban, mind sikerességükben már ma is bizonyítják e technológia létjogosultságát, és ez prognosztizálható már a közeli jövőre is. A kötet alapos összefoglalót ad a mesterséges intelligencia elméleti háttéréről, majd megvizsgálja számos ország mellett a NATO stratégiai elképzelését erről a forradalmian új területről.

Szerző: Négyesi Imre
Megjelenés éve: 2022
kartonált
232 oldal

3150 Ft

A könyv a Zrínyi Kiadó webshopjában (shop.hmzrinyi.hu) vagy a kiadó könyv- és térképboltjában (1024 Budapest, Filler útca 14.) vásárolható meg.